

НЕКОИ ПОДАТОЦИ И ВИДУВАЊА ЗА ОПШТЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧКИОТ И ЕКОНОМСКИОТ СТАТУС НА АЛБАНСКОТО И НА ТУРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО ВО ДФ/НР МАКЕДОНИЈА (1944-1963)

Четиригодишната борба на македонскиот народ, во Втората светска војна, резултирала со формирање на македонската држава на 2 август 1944 година. Уште при формирањето на државата, македонските власти зазеле став дека националните малцинства, кои живееле на тлото на Македонија, требало да земат активно учество во нејзино создавање. Потенцијалното запоставување или пасивизирање на националните малцинства и нивното неинкорпорирање во системот, претставувало реална кочница за напредокот на младата македонската држава. Ова најмногу се однесувало на најбројните малцинства, Албанците и Турците, кои поради одредени причини потешко ја прифаќале новата власт. Турско и албанското малцинство најмногу негодувале на пројавениот атеизам на новите власти, а со тоа кај нив се јавил и стравот дека комунистичката власт ќе ја забрани религијата, традиционалните обичаи и сл.¹ Особено голема закана за младата македонска држава претставувал јавно манифестираниот сепаратизам на дел од албанските националисти во западниот дел од Републиката. Македонските власти сметале дека само со масовно вклучување на овие малцинства во сите органи на власта и партиско-политичките организации, тие би ја прифатиле новата македонска власт и новото државно уредување.

Вклучувањето на малцинствата во единствената организација на КПМ-СКМ² било исклучително значајно за тогашните власти во НРМ,

¹ Во прилог на ова одело и Законот за забрана на зарот и ферецето од јануари 1951 година, кое било сфатено како навреда за честа и достоинството на муслиманите и укинувањето на основните верски училишта (сибијан мектеби). Како антиисламски биле сфатени и новите закони за задолжително школство на женските деца како и рамноправноста на половите (Виолета Ачкоска, *Братството и единството помеѓу хармонија и дисхармонија*, Скопје 2003, 278).

² Комунистичката партија на Македонија (КПМ) во 1953 година се преименува во Сојуз на комунистите на Македонија по претходната одлука од Шестиот конгрес

затоа што на тој начин би се реализирала посакуваната „класна диференцијација” помеѓу малцинствата, особено меѓу Албанците.³

Во првите години по ослободувањето, многу мал бил интересот на овие малцинства за пристапување кон Комунистичката партија. Така во градот Тетово во 1945 година биле примени 11 членови - Албанци, во Гостивар 38, а во Дебар 55 нови членови Албанци во КПМ.⁴ Иако во наредните години бројот на Албанците и Турците членови на КПМ-СКМ постепено растел, сепак сè уште бил релативно мал.⁵

Како главна причина за малиот број на членови-Албанци, Партијата го посочувала фактот дека „голем дел од шиптарските маси учествувале против НОБ, заведени со илузии за ‘Голема Албанија’, за своја држава. Според тоа, по ослободувањето тешко било да се дојде до преглед и диференцијација меѓу оние што биле пасивни и заведени како и активните злочинци... За малубројноста, покрај наведената причина е и недоволното систематско работење за создавање парт(иска) организација.”⁶ Кај албанското малцинство или како што тогаш и самото тоа се именуваше како шиптарско, сè уште биле свежи сеќавањата од времето на окупацијата кога постоела т.н. „Голема Албанија”, во којашто голем дел ја поддржувал таквата творба, а еден добар дел и активно дејствувал против националноослободителното движење (НОД).

Во првите години по ослободувањето малиот број Албанци во Комунистичката партија можел да се објасни со незаинтересираноста на Албанците од стравот кои самите тие го чувствувале од некаква одмазда за нивното учество во балистичките и други организации, но од друга страна и претпазливоста на партиските комитети поради можното антидржавно дејствување.⁷ Покрај ова, во голема мера влијаело и

на КПЈ за преименување на партијата во Сојуз на комунистите на Југославија (ноември 1952 година).

³ Државен архив на Република Македонија, Скопје (натаму: ДАРМ) 01. 0427. 0027. 0055/266.

⁴ Колку бил мал бројот на Албанците членови на КПМ во текот на Народно-ослободителната борба ни кажува и податокот, дека во 1944 година во градот Тетово бил примен само 1 член, во Куманово - 2, Гостивар -5, Кичево -6 и Дебар 15. (ДАРМ, 01. 0427, 0027. 0056/296).

⁵ Во 1946 година, Албанците во КПМ партиципирале со 303 членови, додека Турците со 292. (ДАРМ, 01. 0427, 0004. 0035/243-247).

⁶ ДАРМ. 01. 0427, 0027. 0056/296.

⁷ Во „Записникот од состанокот на Политбиро на ЦК КПМ, одржан на 29.02.1952 година” било забележано дека во Тетовскиот комитет постело „мнение да е шиптарскиот елемент подол,, подмукот. “ (ДАРМ, 01. 0427. 0027. 0055/262).

недоволното работење на партиските активисти на терен помеѓу албанското малцинство.⁸

За состојбата на членството изразена преку статистичките податоци говори следнава табела:

Табела 1. Членството на КПМ/СКМ според националниот состав (1948-1958)⁹

Година	Вкупно чл. на СКМ	Бројност на Македонци	%	Бројност на Албанци	%	Бројност на Турци	%	Други	%
1948	27 029	23 267	86,09	1519	5,62	932	3,45	1311	4,84
1949	30 984	26 597	85,94	1777	5,73	1248	4,03	1362	4,40
1950	37 068	31 584	85,21	2227	6,01	1547	4,17	1710	4,61
1951	46 736	39 010	83,47	3359	7,19	2175	4,65	2192	4,69
1952	49 595	41 058	82,79	3853	7,77	2268	4,57	2416	4,87
1953	45 166	37 368	82,73	3146	6,97	2476	5,48	2176	4,82
1954	41 279	34 896	84,55	2367	5,74	1799	4,37	2217	5,34
1955	39 527	33 554	84,89	2229	5,64	1233	3,12	2511	6,35
1956	41 427	35 514	85,73	22 89	5,52	1078	2,60	2546	6,15
1957	47 587	40 633	85,39	2783	5,85	1169	2,46	3002	6,30
1958	52 077	44 192	84,86	3246	6,23	1112	2,14	3527	6,77

Од Табелата може да се забележи дека во периодот до 1952 година, бројот на Албанци-членови на КПМ-СКМ бил постојано во пораст. Во 1952 година Албанците во структурите на КПМ-СКМ

⁸ Имало и такви случаи во некои места (како што било с. Лешница, Кичевско) каде што Општинските комитети не дека не сакале, туку не знаеле „и не схватиле како треба да работат со луѓе и преку цела година не примиле ниту еден нов член.“ На некои места пак партиските организации биле формирани од некоја фамилија којашто правела монопол и забранувала други да се зачленуваат. Такви примери имало во Кичевско. (ДАРМ, 01. 0427. 0027. 0056/ 297).

⁹ Комисија за национални малцинства, октомври 1959 година, Информација во врска со развојот на СКМ меѓу националните малцинства, *Албанците во Република Македонија 1945-1995*, легислатива, политичка документација, статистика, ред. Милосавлевски Славко, Томовски Мирче, Скопје 1995, 63.

партиципирале со вкупно 3853 членови или 7,77%. По оваа година започнало благо опаѓање на членството кое траело од 1956 до 1957 година. Исто така и кај Турците членови на КПМ-СКМ дошло до опаѓање на нивниот број по 1953 година. Кај албанското членство, дошло до опаѓање поради најразлични причини¹⁰, но свое влијание оставило и масовното раздвигување на муслиманските маси за иселување во Турција, коешто било најактуелно во педесеттите години. За Турците - членови тоа било главна причина за нивното намалување во посочениот период и најчесто сами ја напуштале Партијата, но имало и случаи кога биле исклучувани поради нивно пасивизирање.

Според пописот од 1953 година, на секои 100 жители Албанци доаѓало по 1,99 членови на СКМ, а на секои 100 Турци по 0,55 членови. Најмногу членови Албанци имало во Тетовската околина, а најмногу членови Турци во Штипската околина.

Бројот на жените Албанки и Турчинки во редовите на Партијата бил многу мал. Па така, според податоците за 1951 година во Гостиварско имало само 5 жени членови, Кумановско 3, во Струга 5, а во другите околии ниту една. Жените членови на Партијата биле главно учителки. Причината за малото политичко ангажирање на жените од муслиманска вероисповед, според партиските анализи, била „поради ограничените права на жената”.¹¹ Подредената положба на муслиманската жена не се променила и кај оние кои биле членови на Партијата, кои сè уште „не расчистиле дека жената треба слободно да се движи, да стопанисува и работи во општествениот живот.”¹²

Од анкетањето на 15 општини во НРМ, кои биле населени со припадниците на албанското и турското малцинство, нивниот процент во Општинските комитети (ОК) на Партијата во 1960 година бил делумно задоволителен за Албанците, кои сочинувале 35,2%, но не и за Турците кои сочинувале 4,5% од членството на ОК. Најусогласена била структурата на населението-членство во Општинските комитети во Липково, Дебар, Струга и Маврово, но само за албанското малцинство, додека за турското, тој процент бил соодветен само во Струга.¹³ Во овој контекст треба да се напомене и демократската свест и толеранцијата што ја поседувале поголемиот дел од кадрите на СКМ спрема

¹⁰ Најчесто поради религиозни појави, неактивност, неплаќање членарина, недоаѓање на состаноци и сл.

¹¹ ДАРМ, 01.0427. 0027. 0056/297.

¹² Дури биле забележани случаи кај „комунисти (Албанци и Турци б.м.) при меѓусебно посетување да ги кријат жените.” (ДАРМ, *истото*).

¹³ ДАРМ, 01.0427. 0128. 0031/292.

малцинствата и нивните напори за подобрување на положбата на малцинствата на секое поле, вклучувајќи го и политичкото, односно застапеноста во СКМ и другите политички организации.¹⁴

Подобрувањето на неписменоста која била голема кај малцинствата се рефлектирало и врз подобрувањето на квалитетните кадри-членови на ОК СКМ од редовите на малцинствата Албанци и Турци. Тоа особено се почувствувало во почетокот на шеесеттите години. Имено во 1960 година Албанци-членови со четиригодишно основно училиште биле 37,8%, а во 1962 година изнесувале 12,2%. Со средно и вишо образование или факултет во 1960 година претставувале 42,8%, додека пак во 1962 година изнесувале 63,2%. Кај Турците членови на ОК СКМ била уште поизразита оваа состојба. Имено, во 1960 година членовите со четиригодишно основно училиште претставувале 22%, а во 1962 година 0%, а со средно, вишо образование или факултет во 1960 година биле 38,7%, а во 1962 година 83,3%.¹⁵

Припадниците на малцинствата биле соодветно инкорпорирани и во организацијата Социјалистичкиот сојуз на работниот народ на Македонија (ССРНМ). Во Општинските одбори на ССРНМ во 1960 година, од вкупно 351 член, во 11 општини, каде биле застапени малцинствата, 189 биле Македонци, 148 Албанци, 11 Турци и 3 останати, а во 1962 година од вкупно 375 членови, 202 биле Македонци, 152 - Албанци, 14 - Турци и 7 останати. Тоа значело дека во Општинските одбори на ССРНМ, бројот на Албанците и Турците во 1962 година, во 11 општини претставувал 44,4% од вкупниот број. Во однос на застапеноста најдобро стоеле општините Липково, Саракино и Дебар. Речиси и да бил незначителен бројот на жени во Општинските одбори на ССРНМ, односно од 375 членови во 1962 година, само 10 биле Албанки, а Турчинки немало.¹⁶

¹⁴ Низ документацијата на КПМ/СКМ може да се забележи таа загриженост на кадрите за бројната застапеност на малцинствата во Партијата и притоа во ниту еден момент не се поставувале шовинистички према нив. Па така во анализата на ЦК на КПМ под наслов „Припадници на народностите-национални малцинства во раководствата на општествено-политичките организации, народните одбори и нивните органи“ за состојбата на националностите во структурите на СКМ, меѓу другото се вели: „Во општинските комитети секогаш се настојувало да се запази определен однос на учеството на припадниците на народностите-националните малцинства... Според тоа потребни се свесни напори за усогласување на националната структура во 11 општини што се населени со малцинско население.“ (ДАРМ, *истото*.).

¹⁵ ДАРМ, *исто* /293.

¹⁶ ДАРМ, 01. 0427. 0128. 0031/296.

Од податоците со кои што располагаме во 1958 година во младинската организација од вкупно 74 692 членови, Македонци биле 64119, Албанци 6243, Турци 2303 и останати 1027. Во раководните кадри на младинската организација како членови на општинските комитети учествувале вкупно 1389 лица, од кои 135 биле Албанци, Турци 61 и останати 51, а во околиските комитети од вкупно 253, 14 биле Албанци, 5 - Турци и 3 - останати.¹⁷

Учеството на националните малцинства во синдикалните организации во 1958 година, било следново: од вкупно 815 членови на општинските синдикални собранија, 748 или 91,78% биле Македонци, Албанци имало 22 или 2,70%, Турци - 10 или 1,23% и останати - 35 или 4,29%. Додека во околиските синдикални собранија Македонци биле 150 членови или 89,82%, Албанци - 2 или 1,20%, Турци - 1 или 0,60% и останати - 14 или 8,38%. Малиот број на Турците во синдикалните раководства се оправдувал со фактот дека турското малцинство токму во педесеттите години било зафатено со миграционен процес, додека малото учество на Албанците во околиските синдикални собранија било оквалификувано како „приличен недостаток“, и малиот број се објаснувал со „заостанатоста“¹⁸ на поголем дел од Албанците.¹⁹

И во другите јавни позиции како што биле: народните одбори на општините, советите и органите на управата, се настојувало малцинствата да бидат пропорционално застапени.

Во народните одбори на општините: Струга, Липково, Теарце, Гостивар, Тетово, Кичево, Ѓорче Петров, Саракино, Куманово, општина Кале и Жеровјане, каде живееле албанското и турското малцинство, податоците за 1960 година говорат дека од вкупно 987 одборници, 356 или 36%, биле Албанци, 49 или 4,9%- Турци и 3 - останати. Во 1962 година од вкупно 1152 одборници, 396 или 34,3% биле Албанци, 96 или 8,3% биле Турци и 5 - останати. Според застапеноста на малцинствата во овие општини, бројноста во народните одбори била пропорционална. Меѓутоа, учеството на националните малцинства во советите на народните одбори и нивните раководства било помало. Од вкупно 125 претседатели на совети во 1960 година, во посочените општини, 103 биле Македонци, 16 - Албанци и 6 - Турци. Исто така и кај членовите на советите бил релативно мал бројот, во 1962 година од 1055 членови на

¹⁷ДАРМ, 01. 0427. 0084. 0082/417.

¹⁸ Најчесто, партиските анализи за да ги опишат верскиот фанатизам, патријархалноста и ниското образовно ниво на дел од албанското малцинство ги користеле термините „заостанатост“ или „затуцаност“.

¹⁹ ДАРМ, 01. 0427. 0084. 0088/ 418.

совети, 245 или 23,2% биле Албанци, 49 биле Турци и 8 - останати. Слична била положбата и кај управата на народните одбори: во 1962 година од 13 секретари на народни одбори, еден бил Албанец и еден Турчин.²⁰

Мала била застапеноста и на лицата во својство на началници, шефови, референти, службеници и помошен персонал. Тоа било резултат на немањето доволно квалификувани кадри.²¹

Особено се посветувало внимание националните малцинства да имаат свои претставници во највисоките органи на власта. За реализирање на таквата политика уште во првиот Президиум на АСНОМ биле кооптирани членови од албанското и турското малцинство како Ќемал Аголи²² и Камбер Хасан²³, а додека Ќемал Сејфула²⁴, Абдула Алија²⁵ и Нафи Сулејман²⁶ биле избрани како членови на АСНОМ.²⁷

²⁰ ДАРМ, 01. 0427. 0128. 0031/297.

²¹ Како пример може да ни послужи податокот дека од вкупно 26 началници со висока подготовка во 1960 година, 22 биле Македонци, 2 Албанци и 2 Турци, а од вкупно 49 началници со средно образование во истата година, „44 се Македонци, останатите се Шиптари и Турци“ (ДАРМ, 01. 0427. 0128. 0031/299).

²² Ќемал Аголи (Дебар 1918 – Голи Оток, по 1948) бил комунистички деец од албанско потекло кој во текот на Втората светска војна земал активно учество како во антифашистичкото движење во Албанија, така и во НОАВ на Македонија. Од ноември 1941 година бил член на герилската група за саботажи и диверзии во Албанија. Член бил на КП од 1942 година и партизан во одредот на Мислим Пеца во Албанија, а подоцна работел и како заднински работник во Дебар. Во 1943 година стапил во Првата македонско-косовска бригада, потоа станал политички комесар на Четвртата македонска шиптарска (албанска) бригада. Бил избран за делегат од Македонија за Второто заседание на АВНОЈ и делегат на Првото заседание на АСНОМ. По Ослободувањето бил член на Главниот одбор на НОФМ (1945) и др., по што бил осуден за непријателска дејност против ФНРЈ во 1948 година. (*Македонски историски речник*, ИНИ, Скопје 2000, 13).

²³ Камбер Хасан, Турчин по националност од Долни Дисан, Кавадечко (*Зборник на документи од АСНОМ 1944-1964*, (ред. Христов Александар, Тодоровски Миле), Скопје 1964, 255).

²⁴ Ќемал Сејфула (Скопје 1921-1978), Турчин по националност, припадник на работничкото и комунистичкото движење, учесник во НОВ. Во 1941 година пристапил во Скопскиот НОПО, а во 1943 година станал член на ПК СКОЈ и НОМСМ. Во воените единици во текот на 1944 година заземал раководни должности и бил делегат на АСНОМ. По Ослободувањето извршувал високи државни и политички функции. (*Македонски историски...*, 420).

²⁵ Абдула Алија, бил Албанец по националност од Прешево (*Зборник на документи од АСНОМ...*, 276).

На Второто заседание на АСНОМ (декември 1944 година) за потпретседател на Президиумот бил избран Неџат Аголи²⁸. Додека пак, при формирањето на Првата влада на ДФМ на 16 април 1945 година, Неџат Аголи бил избран за министер за социјални работи. Ден претходно при формирањето на Президиумот на Собранието на АСНОМ, во неговиот состав бил избран Акиф Леши. Таквата практика се задржала и во наредните години, односно и во наредните влади редовно биле примани истакнати припадници од редовите на националните малцинства на високи функции.

Најпропорционална застапеност очигледно е дека имало во законодавниот дом. Имено во 1963 година составот на републичкото собрание од вкупниот број ја имало следнава национална структура: Македонци биле 271 или 79,70%, Албанци 44 или 12,94%, Турци 21 или 6,17% и останати 4 или 1,17%.²⁹

Високите државни и партиски кругови воопшто не се поставувале националистички и недемократски спрема припадниците на малцинствата, како што било тоа случај со другите балкански држави. Биле вложувани напори за нивна поголема застапеност во сите органи на власта, на локално и републичко ниво, како и во органите на тогашните партиски и масовни организации, што и резултирало со постепено подобрување на нивниот општествен статус.

Во поглед на економската политика на НРМ спрема припадниците на националните малцинства не се правела разлика со македонскиот народ. Структурата во стопанството, во околиите каде што биле застапени малцинствата како: Тетовската, Скопската, Охридската и Кумановската, речиси и да не се разликувала од

²⁶ Нафи Сулејман, Албанец од с. Трново, Битолско. Бил заменик командант на Седмата албанска МНОБ од август 1944 до март 1945 година. (Марјан Димитријевски, *Македонската војска 1944-1945*, Скопје 1999, 98).

²⁷ *Зборник на документи од АСНОМ...*, 274-276.

²⁸ Неџат Аголи (Дебар, 1914 - Голи Оток, 1949) бил комунистички деец од албанско потекло роден во Дебар. Завршил право во Рим и работел како судија во Тирана. Во 1942 година поради комунистичка активност бил префрлен во Ѓаковица каде што станал борец на тамошниот партизански одред. Од 1943 година се приклучил кон НОАВМ, каде што станал началник на штабот на Првата оперативна зона на НОВ и ПОМ. Во октомври 1944 година бил кооптиран за член на АСНОМ, а во декември за втор потпретседател на Президиумот на АСНОМ. По војната бил избран за министер во владата на ДФ Македонија. По прифаќањето на Резолуцијата на Информбирото (1948) веднаш бил осуден и пратен на Голи Оток. (*Македонски историски...*, 13).

²⁹ ДАРМ, 01. 0427. 0128. 0031/301.

Републиката како целина. Владите на НРМ, при спроведувањето на економската политика, не правеле разлика на етничката или верската конфигурација на населението. Исклучок претставувало спроведувањето на колективизацијата на селото и формирањето на селските работни задруги (1949-1953), коешто било спроведувано врз етничка основа, но не на штета на малцинствата, туку на штета на македонскиот народ. Имено, во таа насилна колективизација сите селани пружале голем отпор, но најизразит бил кај албанското малцинство. Токму поради тоа, за да не се нарушат меѓуетничките односи, насилната колективизација прво била спроведувана во селата што биле населени со Македонци.³⁰

По ослободувањето, најголемиот процент од припадниците на малцинствата живееле во селски средини и се занимавале со земјоделство. Меѓутоа тоа не било карактеристично само за малцинствата туку и за македонскиот народ, затоа што вардарскиот дел од Македонија, во рамките на Кралството Југославија, економски бил мошне слабо развиен.³¹ Во времето на Втората светска војна, економската положба уште повеќе била влошена, па така по ослободувањето речиси и да не постоела индустрија во Македонија.³² Поради таквиот факт веднаш по ослободувањето властите започнале со забрзана индустријализација на државата и обновување на инфраструктурата.

Албанското малцинство најмногу (околу 80%) живеело во селата и се занимавало со земјоделство и сточарство. Таквата слика кај ова малцинство се задржала некаде до почетокот на шеесеттите години, кога поради аграрната пренаселеност³³, но и поради индустријализа-

³⁰ Според податоците на Контролната комисија при Владата на НРМ од 31.12.1948 година, во НР Македонија имало 237 СРЗ со 8633 домаќинства, од кои 8350 или 96,96% биле македонски, 139 или 1,51 турски, 79 или 0,80% ромски и само 22 или 0,25% албански домаќинства. Повеќе за насилната колективизација види: Виолета Ачкоска, *Аграрно-сопственичките односи, промени и процеси во Македонија 1944 – 1953*, Скопје 1998, 264-285.

³¹ Три четвртини од вкупното население живеело од земјоделство, а во 1939 година само 7803 лица биле вработени во индустријата и рударството. (*Развој на СР Македонија 1945-1984*, Републички завод за статистика, Скопје 1986, 7).

³² Лазар Лазаров, *Општествено-политичките организации во обновата и изградбата на НР Македонија, 1944-1948*, Скопје 1979, 38.

³³ Карактеристика на ова население бил големиот природен прираст. Во 1948 година дури 48,8% од албанското население во Македонија биле младо под 14 години, за разлика од Македонците каде што тој процент изнесувал 37,4 (Лазар Соколов, *Промене у структури становништва на територији НР Македоније 1921-1953* као одраз економског развоја, Скопје 1962, 86).

цијата, а особено поради градежништвото започнале помасовно да се вселуваат во градовите.³⁴ Веќе беше споменато дека колективизацијата на селото во најголем процент не го зафатила ова малцинство, па поради тоа албанскиот етнички елемент се зацврстил во руралните средини.³⁵ Земјоделието било различно развиено во зависност од природните услови. Во Тетовската и Гостиварската околина земјата била квалитетна, поради што земјоделците Албанци имале добри приходи. Во овие две околии најмногу се одгледувале градинарски култури. Слична била состојбата и во Кумановската околина каде што албанското население претежно одгледувало тутун. Во другите околии, Албанците земјоделци живееле нешто посиромашно. Земјата се обработувала на примитивен начин, а агротехничките мерки и механизацијата подолго време потешко се пробивале кај селаните Албанци. Во планинските села главен извор на егзистенција на тамошните селани Албанци било сточарството.³⁶

Голем дел и од турското малцинство живеело во селските средини. Главно занимање им било земјоделството, а послабо развиено било сточарството. Во некои села основна егзистенција претставувало козарството и поради тоа одлуката за уништување на козите,³⁷ претставувала силен економски удар врз нив.³⁸ Еден дел од Турците

³⁴ Во контекст на ова треба да се напомене дека за зголемување на албанското население во градовите влијаел и механичкиот прилив на Албанци од Косово и Метохија, Јужна Србија и Црна Гора. Доселувањето на ова население започнало да се интензивира во педесеттите години на XX век, односно кога започнало масовното иселување на Турците од НРМ. Албанците се доселувале во Македонија со намера да се иселат во Турција, меѓутоа поради неможноста да добијат одобрение од турскиот конзулат во Скопје, најголемиот дел од нив трајно останале во Македонија. (В. Ачкоска, *Братството и единството...*, 264; Виолета Ачкоска, „Некои фактори на албанизацијата на македонската етничка територија од Големата источна криза до крајот на XX век”, *Гласник на ИНИ*, год. 43/2, 1999, 17).

³⁵ Според едно истражување, во Полог во периодот од 1948 до 1971 година, селата со албанско население бројчано се зголемиле за 56%, додека македонските села опаднале за 4%. (Илија Јосифовски, *Македонското, албанското и турското население во Полог*, Скопје, 1974, 49-52).

³⁶ ДАРМ, 01. 0427. 0027. 0056/293.

³⁷ На 17.09.1947 година била донесена Уредбата со која се забранува држење кози, односно ограничување на нивниот број. Оваа уредба била донесена со цел да се спречело уништувањето на шумите што во најголем дел било „последница на претераното пасење на козите.” Повеќе види: Виолета Ачкоска, *Задолжителниот откуп во Македонија 1945-1953 година*, Скопје 1995, 223-234.

³⁸ ДАРМ, 01. 0427. 0060. 0003/50.

селани биле големопоседници, коишто биле силно погодени од законот за ограничување на земјошниот максимум на 10 ха, донесен во 1953 година.³⁹

Печалбарството било карактеристично и за двете малцинства, а особено за албанското. Печалбарите Албанци главно можеле да се поделат на две групи: во првата спаѓале оние посиромашните кои оделе на печалба за да ги дополнат потребите за живот, и вторите кои имале за цел побрзо богатење. Посиромашните оделе главно во производни претпријатија и рудници како Маврово, Радушa, Бор, Трепча, Смедерево и др., додека вторите биле главно слаткари и бозации, особено од Тетовско и Гостиварско. Тие најмногу оделе во Хрватска и Словенија каде што се претставувале како безимотни, поради што и нереално биле оданочувани во нивна корист.⁴⁰ Турците кои не можеле да обезбедат егзистенција само од земјоделството, оделе сезонски да работат во претпријатија каде што најчесто се занимавале со собирање дрва, правење дрвен јаглен и сл.⁴¹

Процесот на индустријализација ги зафатил и подрачјата населени со припадниците на националните малцинства. Албанците послабо учествувале во работата на индустриските комплекси поради фактот што 80% од ова малцинство живееле во селата. Но и покрај тоа, македонските власти вложиле напори, Албанците помасовно да бидат вклучени во индустријата. Па така во Тетовската околина, каде најмногу било концентрирано албанското малцинство, од 1947 до 1958 година биле вложени околу 41 милијарда тогашни југословенски динари, или 18,1% од вкупните инвестиции во НР Македонија. Со тие вложувања биле подигнати важни индустриски објекти од општојугословенско значење како ХЕЦ „Маврово“, Комбинат за обработка на волна, „Југохром“ и Фабрика за сили опеки⁴². Во оваа околина во индустријата во 1957 година биле вработени 2322 работници - од нив 1647 Македонци, 531 Албанец и 144 Турци. Во Кумановската околина до 1958 година биле вложени вкупно 54,5 милијарди тогашни динари, од кои 60% отпаднале на индустријализацијата на околината, а помалку средства биле вложени во земјоделството. Најголема инвестиција бил

³⁹ Виолета Ачкоска, „Иселувањето на Турците од НРМ по Втората светска војна (1945-1960)“, *Историја*, год. XXXVIII/1-2, Скопје, 2002, 91.

⁴⁰ Најчесто по враќањето од печалба овие Албанци парите ги трошеле на недвижен имот и обично граделе куќи без одобрение на надлежните органи. (ДАРМ, 01. 0427. 0027. 0056/293).

⁴¹ ДАРМ, 01. 0427. 0060. 0003/48.

⁴² Називот е даден според оригиналниот документ.

липковскиот хидросистем. Во Охридската околија во општините Дебар и Осломеј, каде што најмногу имало албанско население, земјоделството била главна стопанска дејност. Во Дебарската општина функционираше капацитет за печен гипс, а кон крајот на педесеттите во изградба биле ткајачница за кадифе (вслвет) и букле-килими и предилници за домашна волна. Во општина Осломеј имало еден рудник за експлоатација на лигнит, каде што главно биле вработени Албанци-рудари. Во Скопската околија, поради самата специфика и темпо на развој на главниот град, еден добар дел од малцинското население од селските општини кои гравитирале кон Скопје, нашле вработување во градот. До 1958 година во Скопската околија биле вложени околу 54,2 милијарди динари, од кои најголемиот дел во индустријата.⁴³

Во градежништвото Албанците лесно наоѓале сезонско или трајно вработување. Партиските заклучоци за ваквата положба биле дека кај Албанците имало релативна заостанатост, па се решавале да бидат општи работници од причина што најмногу од нив биле селски елемент и им одговарале тие работни места, затоа што неколку месеци во текот на годината биле дома. Слична била состојбата и во другите околии каде живееле Албанците.⁴⁴

Табела 2. Бројот на вработени припадници на националните малцинства во одредени стопански гранки во НРМ (1957 година)⁴⁵

Стопанска гранка	Албанци	Турци
Индустрија	2814	1829
Градежништво	2754	1607
Шумарство	227	101
Трговија	412	806
Сообраќај	354	286
Занаетчиство	151	622

Според статистичките податоци од пописот во 1957 година, работници Албанци имало регистрирано вкупно 8603, а Турци - 6679 на

⁴³ ДАРМ, 01. 0427. 0128. 0023/158-165.

⁴⁴ ДАРМ, 01. 0427. 0084. 0082/405.

⁴⁵ ДАРМ, исто /406.

целата територија на НР Македонија.⁴⁶ Иако се зголемувал бројот на Албанците во индустриските објекти, сепак, најчесто наоѓале работа на физички потешките работни места. Тоа се должело пред сè на нивната слаба стручност и ниска квалификација.

Табела 3. Квалификација на работниците припадници на националните малцинства (1957 година)⁴⁷

	Албанци	Турци
Висококвалификувани	91	257
Квалификувани	1466	1702
Полуквалификувани	2395	1847
Неквалификувани	4651	2873

Според Табела 3 најмал бил процентот на висококвалификуваните работници, па поради тоа многу бил мал бројот на Албанци и Турци на високите работни места во претпријатијата.

Голем процент од турското малцинство во НР Македонија, живеело и во градовите. Градските Турци најчесто се занимавале со занаетчиство и со трговија, а помал бил бројот на работници - „пролетери“. На трговците им било оневозможено да се бават со слободна трговија, туку биле принудувани да работат како продавачи во трговската мрежа. Слично било и со занаетчиите кои на најразлични начини биле оневозможувани во својата дејност со законите за национализација на приватната сопственост.⁴⁸ Токму со нив започнал процесот на иселување на турското малцинство и другите муслимани во педесеттите години од XX век.⁴⁹

Националните малцинства во НР Македонија живееле во целата Република, некаде повеќе некаде во помал број, помешани со македонското население, па поради тоа проблемот на економскиот развој на подрачјата населени со националните малцинства не претставувал проблем само за малцинствата, туку бил заеднички за целото тамошно население. Најголемиот дел од албанското малцинство живеело во крајните северозападни делови на Републиката, кој бил

⁴⁶ ДАРМ, *истото*.

⁴⁷ ДАРМ, *истото*.

⁴⁸ В. Ачкоска, „Иселувањето на Турците од НРМ...“, *Историја*, 91.

⁴⁹ *Истото*, 97.

мошне економски заостанат. Поради тоа во Тетовската околија биле преземени мерки за побрз економски развој на тоа подрачје и промена на социјалната структура. Но не само во тоа подрачје, туку и во другите реони каде што биле застапени припадниците на малцинствата биле вложувани напори за подобрување на економскиот живот преку конкретни проекти. Официјалните власти сметале дека со поголемиот економски развој на подрачјата населени со националните малцинства би се постигнал поголем културно-просветен развој и побрзо совладување на примитивизмот и конзерватизмот пред сè кај албанското малцинство.

Marjan IVANOSKI

**SOME INFORMATION ABOUT THE SOCIO-
POLITICAL AND ECONOMIC STATUS OF THE
ALBANIAN AND TURKISH MINORITIES IN D.F./P.R.
MACEDONIA (1944-1963)**

- summary -

In this article was made an attempt to present socio-political status of Albanian and Turkish minorities through participation in political and mass organizations in P.R. Macedonia, and their involvement in the highest authorities. Also in this article are presented some information about the economic situation of these minorities and the authorities' commitment to improve their economic position through investments in infrastructure and construction of industrial facilities in areas where national minorities existed.